УДК 811.16.09.

Ростислав Радишевський
ORCID 0000-0002-5279-8232

ДО ПИТАННЯ УГОДОВСТВА: ҐАБРІЄЛЯ ЗАПОЛЬСЬКА — ВАЦЛАВ ҐОНСЬОРОВСЬКИЙ

Анотація. *У статті розглядається суспільно-політична проблематика, зокрема питання угодовства, у творчості Ґабріелі Запольської і Вацлава Гонсьоровського. Ґабріеля Запольська ґід впливом соціалістичних ідей написала повість «Janka» («Янка», 1895). У період з 1892–1899 років — час найбільшого зацікавлення письменниці революційною ідеологією – Ґ. Запольська суспільною тематикою прагнула пробудити почуття «національної солідарності», зокрема за допомогою драматичних творів, які вона підписувала псевдонімом Юзеф Маскофф — «Tamten» («Той», 1898), «Sybir» («Сибір», 1899), «Car jedzie» («Цар їде», 1900), де вона розв'язувала актуальні для того часу проблеми польсько-російських взаємин, а центральним було питання угодовства.*

Інший польський письменник Вацлав Гонсьоровський свою викривальну повість «Ugodowcy» («Угодовці»), яка з'явилася у 1901 році (Słowo Polskie) і була також відгуком на візит царя Миколи II до Варшави 1897 року, підписав не своїм іменем і навіть взагалі не номеном, а соціально принизливим іменником, до того ж латиною — Wiesław Sclavus (тобто раб). Не доведено однак, що В. Гонсьоровський в унісон із Г. Запольською трактував угодовство із російською владою як утопію. Ґабріелю Запольську і Вацлава Гонсьоровського рідднить лиш те, що вони підписували свої твори на подібну тематику псевдонімами, тож підстав для здійснення окремих досліджень з приводу начебто ще одного «плагіату» Ґабріелі Запольської (після «Малашки») не існує.

Ключові слова*: угодовство, польсько-російські взаємини, патріотична творчість Ґабріелі Запольської та Вацлава Гонсьоровського.*

Інформація про автора: *Радишевський Ростислав Петрович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри полоністики, Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.*

Електронна адреса: *rostyslav.r58@gmail.com*

Rostyslav Radyshevskyi

THE ISSUE OF AGREEMENT IN GABRIELA ZAPOLSKA'S AND WACŁAW GĄSIOROWSKI'S WORKS

Abstract. *The article refers to different socio-political issues, in particular the issue of agreement, in the works of Gabriela Zapolska and Wacław Gąsiorowski. During her five-year stay in Paris, Gabriela Zapolska was influenced by various trends in politics and literature, but it is difficult to attribute the writer to any socio-political ideology. From 1900 until the end of her life she did not identify herself with any political force. Under the influence of socialist ideas, the novel "Janka" was written ("Yanka", 1895). The period from 1892 to 1899 was the time of the writer's greatest interest in revolutionary ideology. However, in some dramatic works of this period, Zapolska wanted to implicate a sense of "national solidarity" within social themes. These are primarily dramatic works, which she signed by the pseudonym Joseph Maskoff — "Tamten ("Those", 1898), "Sybir" ("Siberia", 1899), "Car jedzie" ("The King's ride", 1900), where she refers to the problems of Polish-Russian relations relevant at that time, and the issue of agreement as a central.*

Another Polish writer, Wacław Gąsiorowski, signed his accusatory novel "Ugodowcy", which appeared in 1901 (Słowo Polskie) and was also a response to the visit of Tsar Nicholas II to Warsaw in 1897, not by his own name or even a nomen, but by a socially derogatory noun, in addition in Latin – Wiesław Sclavus (which means 'slave'). Polish scholar A. Schwartz, calling these facts, overlooked the nuance of why Zapolska also has a number of works of various genres also signed by a polysemous noun, although not Latin (rather, with retro-Germanic inflections on -ff-, for example, Muscoff), but with derogatory connotations in tune with Gąsiorowski's Sclavus. He also pointed out that Zapolska "actually signed her works in this way, including the so-called anti-Russian ones". The researcher also claimed that Zapolska was in a hurry to deny her involvement in the "Ugodowcy", although she later allegedly admitted her authorship of the novel. Gabriela Zapolska and Wacław Gąsiorowski are related only by the fact that they signed their works on similar topics by the pseudonyms.

Thus, there are no grounds for conducting separate research on the alleged "plagiarism" of Gabriela Zapolska (after "Malaszka"). It can be stated that they could be united only by the presence of polemical, sharply exposing socio-political problems, including issues of the agreement.

***Key words**: agreement, Polish-Russian relations, patriotic works of Gabriela Zapolska and Wacław Gąsiorowski.*

***Information about author:** Radyshevsky Rostyslav, doctor of philology, professor, head of the department of Polish studies, Institute of philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv.*

***E-mail:** rostyslav.r58@gmail.com*

Rostysław Radyszewśkyi

DO KWESTII UGODOWSTWA – GABRIELA ZAPOLSKA I WACŁAW GĄSIOROWSKI

***Abstrakt**. W artykule poruszone zostały kwestie społeczno-polityczne, w szczególności kwestie udogodwstwa, w pracach Gabrieli Zapolskiej i Wacława Gąsiorowskiego. Pod wpływem idei socjalistycznych Gabriela Zapolska napisała powieść Janka (1895). W okresie od 1892 do 1899, kiedy pisarka najbardziej interesowała się ideologią rewolucyjną, G. Zapolska usiłowała wzbudzić poczucie „solidarności narodowej" w kwestiach społecznych, w szczególności poprzez dzieła dramatyczne sygnowane pod pseudonimem Józef Maskoff – „Tamten" (1898), „Syberia" (1899), „Car jedzie" (1900), gdzie rozpatrywała istotne wówczas problemy stosunków polsko-rosyjskich, i problemem centralnym było ugodowstwo.*

Inny polski pisarz, Wacław Gąsiorowski, podpisał swoją demaskującą powieść „Ugodowcy", która ukazała się w 1901 r. (Słowo Polskie) i również była odpowiedzią na wizytę cara Mikołaja II w Warszawie w 1897 r., nie własnym nazwiskiem, a nawet w ogóle nie nomeną, lecz rzeczownikiem społecznie uwłaczającym, ponadto łacińskim – Wiesław Sclavus (czyli 'niewolnik'). Nie udowodniono jednak, by W. Gąsiorowski, zgodnie z G. Zapolską, interpretował porozumienie z władzami rosyjskimi jako utopię. Jedyne, co łączy Gabrielę Zapolską i Wacława Gąsiorowskiego, to to, że podpisywali swoje prace na podobne tematy pseudonimami, więc nie ma powodu, aby prowadzić osobne badania nad kolejną ewentualnością "plagiatu" Gabrieli Zapolskiej (po "Małaszce").

***Słowa kluczowe**: udogowstwo, stosunki polsko-rosyjskie, twórczość patriotyczna Gabrieli Zapolskiej i Wacława Gąsiorowskiego.*

***Nota o autorze:** Radyszewśkyi Rostysław, doktor filologii, profesor, kierownik katedry polonistyki, Instytut filologii, Kijowski Uniwersytet Narodowy im. Tarasa Szewczenki.*

***E-mail:** rostyslav.r58@gmail.com*

Монографія відомої польської дослідниці Анни Яніцької про творчість Ґабріелі Запольської, яка вийшла нещодавно українською мовою, розпочинається твердженням: «Ґабріеля Запольська з'явилася в польській літературі зі скандалом, зі скандалом вона із неї пішла. Між першим і останнім скандалом в її житті сталося і багато інших — менш чи більш важливих, менш чи більш знаних. Їх відомо багато, бо майже кожна *справа* в житті письменниці набирала скандального розголосу — як *справи* літературні чи художні, особисті.» [1, 15]

Так, варто тут нагадати про перший скандал, пов'язаний із її письменницьким дебютом, зокрема виходом збірки «*Akwarele*» *(«Акварелі»*, 1885), рецензент якої Ян Людвік Поплавський (Wiat, Sztandar ze spódnicy, 1885, numer 35) звинувачував авторку в плагіаті, бо на його думку такі твори, як *«Melaszka» («Малашка»)* була невдалою переробкою російської повісті, надрукованої в одному із харківських видань, а новела *«Gdybyś ożyła» («Якби ти ожила»)* — із французької. За такі звинувачення у плагіаті Ґабріеля Запольська за порадою видавця «*Акварелів*» Теодора Папроцького подала до суду, що на той час було певною сенсацією, але судову справу проти редактора «Правди» А. Свєнтоховського та рецензента Я. Л. Поплавського авторка програла. Під впливом цього скандалу літературна критика або промовчувала, або звертала увагу не на художність її творів, а на «неправильність» у них моралі, хворобливу надмірність «розпусної уяви», тілесну, інтимну відвертість, «вибрики натуралізму», або ж порушення естетичних і моральних норм. Це викликало у Г. Запольської ненависть до критиків і зокрема до чоловіків, хоча і жінки побачили в ній грізну суперницю, звабницю. Щоправда звучали і окремі відгуки на підтримку її творчості як сміливої «bojowniczki prawdy» в описах суспільної тематики і долі тогочасної жінки. Родинні обставини, неможливість реалізувати себе на польській сцені, підштовхнули Ґабріелю Запольську у 1889 році виїхати до Парижа, де вона хотіла продовжити свою акторську кар'єру, проте і тут не вдалося сповна цього здійснити.

Ґабріеля Запольська впродовж п'ятирічного перебування в Парижі зазнала впливу різних течій та напрямків у політиці та літе-

ратурі. Найближчим їй був один із напрямів соціалізму, який формувався навколо видання *«Pobudka» («Побудка»)*, однак дослідники стверджують, що вона виходила за межі зазначеної ідеології, як і те, що вона негативно ставилася до французького республіканізму і цей негатив лише посилився після візиту до Парижа Миколи II.

Контакти із середовищем політично свідомих осіб, схилили Ґабріелю Запольську до зацікавлень внутрішніми інтригами, взаємовідносинами між людьми. Хоча вона і виявляла свою прихильність до галицьких демократичних лібералів, однак важко віднести письменницю до якоїсь суспільно-політичної ідеології, а із 1900 років і до кінця свого життя вона не ідентифікувала себе із жодною політичною силою.

Під впливом соціалістичних ідей була написана повість *«Janka» («Янка», 1895)*, яка з'являється в період, коли класова боротьба вже поділила суспільство на два ворожі табори, що відбилось на організації суспільно-політичного життя, коли виступали чітко ідеологізовані політичні партії, загострювалися класові антагонізми, відбувалися спроби опанувати великими людськими масами. Важливим елементом у цій боротьбі була молодь, на яку революційні партії впливали правдою і силою ідеології, а реакційні — псевдодемократичною фразеологією та пропагандою. У результаті молодь схилялася до соціалізму, часто повністю не усвідомлюючи і не сприймаючи революційну ідеологію. Героїня Запольської, після ознайомлення з новою ідеологією, відразу ж і назавжди обриває зв'язок зі своєю родиною і виїжджає до Парижа, не важко помітити тут окремі факти із біографії письменниці. Отже, перебіг життя Янки представляв один із ключових конфліктів епохи. Письменниця об'єднала бунт проти родини з ідеологічними перетвореннями героїні, реалістично вмотивувала зміни у психології дівчини та врешті показала відречення від багатої родини і вірність новоприйнятим ідеалам прогресу, що схиляло її до пролетарського середовища у Парижі. Ева Коженьовска зазначала: «Проте те, що у Чернишевського у сімдесятих роках минулого століття було новаторським спостереженням нових людей майбутнього, у Запольської це запізніла копія зразка.» [6, 16] Усе ж

Ґабріела Запольська не була занадто обізнаною в ідеології та тогочасних суспільних стосунках, про що свідчать спроби використання марксизму в описі постатей, адже місцями це зводилось до наївного мелодраматизму. У період з 1892–1899 років — час найбільшого зацікавлення письменниці революційною ідеологією, зокрема і працями марксистської тематики, творчістю провідних російських революційних демократів, але немає жодних згадок у листах про відому подію — революцію 1905 року, про яку вона не висловила свою політичну позицію. Тут напевно варто враховувати і суб'єктивні причини, наприклад, погіршення стану здоров'я письменниці, а також, позиція та статус її тодішнього чоловіка Станіслава Янковського — палкого прихильника міщанства.

Проте в окремих драматичних творах цього періоду Г. Запольська хотіла своєю суспільною тематикою пробудити почуття «національної солідарності», і цим дорівнятись до популярності, яку на той час мали, Станіслав Виспянський і Генрик Сенкевич. Йдеться передусім про драматичні твори, які вона підписувала псевдонімом Юзеф Маскофф — «*Tamten*» *(«Той», 1898),* «*Sybir*» *(«Сибір», 1899),* «*Car jedzie*» *(«Цар їде», 1900),* де вона розв'язувала актуальні для того часу проблеми польсько-російських взаємин, а центральним було питання угодовства. Галіна Мазурек стверджувала, що у своїх патріотичних драмах Запольська сконцентрувалася не стільки на політиці, історичній правді чи атмосфері того часу, скільки на людській натурі, моральній проблематиці [7, 111–118].

У драмі «*Той*» Запольська представила конфлікт між російськими жандармами та польським підпіллям. Однак, як чуйна спостерігачка людської поведінки підкреслює, що поляки і росіяни є звичайними людьми зі своїми внутрішніми переживаннями, які мають свої слабкості, виявляють ненависть, а також співчуття, особливо це притаманно простим людям.

У цей же час Ґабріеля працює над драмою «*Сибір*», яка була зреалізована на сцені у 1903 році. На шляху до видання та постановки твору було чимало труднощів, а публіка сприйняла його негативно. Причинами цього є неповне розуміння письменницею побуту і жит-

тя в Сибіру, невдача у поєднанні російської та польської мови, захоплення мелодраматизмом. У цій драмі є такі слова: «Народ є всюди народом… це є тією певною кількістю м'яса призначеного для голоду, для страждання, для податків, для гарматних куль… АКСАКОВ: Такий цей державний лад! ЗДАНОВСЬКИЙ (неочікувано): Не державний а сатаністський! Адже вільні народи! Адже десь під сонцем душі не скуті ланцюгами і не слугують їжею для одного деспота і зграї його слуг! — А якщо навіть таких народів немає, то треба створити! Треба зірвати кайдани вікової плісняви, розправити крила, на них підняти тих, що в калюжі власних сліз і крові безсильно тонуть». Російсько-польські відносини зображені у драмі «*Сибір*», в основу якої покладено повстання польських засланців 1866 року у Сибірі. Авторка ускладнює провідний російсько-польський конфлікт на лініях: представники влади проти себе, місцеві жителі і репрезентанти влади, прості солдати і їх керівники. Варто зазначити, що між поляками існують незначні протиставлення інтересів, але вони мають одну мету, а по російській стороні конфлікти, наклепи, підступності мають негативні наслідки. Таким чином у творі авторка показує не глобальну опозицію — поляки росіяни, а швидше поляки і зіпсовані жагою до влади, відданістю царю, які діють лише у власних інтересах росіяни. У цей же період була написана драма «*Цар їде*», яка була реакцією на візит, коли Микола II у Варшаву (31 серпня 1897 року), авторка висловила власне ставлення до даної події через проблеми угодовства.

Ґабріелю Запольську, у своїй іманентній сутності можна вважати імплементацією гоголівської цитати стосовно Ноздрьова: «Ноздрьов був у певному сенсі людиною *історичною*. На жодному зібранні, де він був, не обходилося без *історії*» (пер. і виділення мої. — Р. Р.) [3, 42], — не могла не здійснювати рецепцію і не рефлексувати мессиджі навколишнього інтелектуального середовища, що об'єктивувалися на сторінках періодики. Подекуди мимоволі, а подекуди свідомо підсилюючи їх своєю неоднозначністю у хронопарадигмальному вимірі, вона могла виступати у ролі трендсеттера як *сформованих*, так і лише *протодумок* окремих груп сучасників чи бентежних духом особистостей, що викристалізовували

національно свідому еліту польського народу в умовах цілковитої втрати ним своєї державності.

Одним із таких мессиджів, які непокоїли представників інтелігенції у великих містах розчахнутої між європейськими суперпотугами кінця XIX ст. Польщі, був настрій *угодовства*, що поширювався особливо успішно у підросійській її частині, зачіпаючи й інші, крім політично-націєутворювальної, втрати суспільства. Це була одна із закономірних об'єктивацій реакції народу на невдачі визвольних зривів та змагань як в цілому у своїй сукупності, так і зокрема, якщо застосовувати диференційовано-денотативний підхід демосу після Січневого повстання. Також угодовство як напрям думок і, відповідно, певних запланованих чи стихійних імпрез треба розглядати в рамках дискурсу так званої *органічної праці* чи *малих справ* свідомих себе самодостатніх поляків, які покликані були змінити форму спротиву переможницькій ході петербурзької реакції, тимчасово переформулювати національні наративи щодо прийдешніх модусів існування в їхніх морально-генетичних вимірах.

Особливо претензійно, опукло, сервільно виклично явище угодовства певної частини варшавської (як взірцевої для інших міст) інтелігенції з окупаційною владою виявлялося під час візитів знакових, а то й перших осіб Російської монархії до міста. Така зразкова, як для наслідування юним поколінням, зустріч тих, хто безпосередньо визначав у не найкращий бік спосіб життя цілого народу (і не тільки польського) не могла викликати захоплення у тих, хто *органічну працю* та ідеологію *малих справ* розглядав у дещо іншому, якщо не цілком антонімічному ракурсі. Скептики угодовства у своєму памфлетному запалі шукали все виразніших способів ретрансляції на громадськість власного знецінення вказаної інтелігентської омани, для чого надавали часто-густо вже першим, титульним, словам своїх витворів подекуди неочікуваних конотацій, які могли клонуватися колегами по перу, ідеї, жанру, врешті по критиці.

Так, Вацлав Гонсьоровський свою викривальну повість «*Ugodowcy*» *(«Угодовці»)*, яка з'явилася у 1901 році (Słowo Polskie) і була також відгуком на візит царя Миколи II до Варшави 1897 року,

написав, передусім, у *перцептивній* манері, ніж в *аперцептивній*, підписав не своїм іменем і навіть взагалі не номеном, а соціально принизливим іменником, до того ж латиною — *Wiesław Sclavus* (тобто раб), — чим поставив знак рівності між російськокомунікативною політикою певної частини польської еліти (особливо наголошуючи, — столичної у польському топосі) і готовністю її потягти цілий народ, який вона представляє, у фактичне рабство в його модерновій проекції. Як широкі громадські тренди, так і більш вузькі, популярні лише в обмежених колах і групах населення, як правило, сигнуються доволі обмеженою кількістю слів, нехай і значною, щоб виражати саму сутність їх і вкарбовуватися у свідомість своєю слоганною парадигмою. Тому запозичення, клонування, копіювання їх не є чимось надзвичайним і вражаючим. Головне тут — що виражається тією чи іншою семіотичною одиницею, а вже на другому місці хто називає: для подальшої суспільної рецепції позначений творчий продукт.

Як зазначив Анджей Шварц [5, 119], Г. Запольська поділяла і цей мессидж (як і багато інших одночасно внаслідок своєї екстравертної імпульсивності), який розвинув Вацлав Гонсьоровський, тобто не була осторонь настроїв ліберальної та демократичної інтелігенції Варшави, зокрема таких її представників, як Владислав Смоленський, Станіслав Кшемінський чи Олександр Свентоховський: «… важливе середовище опору царату, русифікації, а також, головне, настроям угодовства у польському суспільстві підросійської Польщі» [5,119]. Проте А. Шварц оминає нюанс, чому у неї так само низка творів різного жанрового характеру в авторському місці на обкладинці має також полісемічний іменник, хоча і не латиною (скоріше, з ретрогерманськими флексіями на *-ффф-*, наприклад, *Маскофф*), але з принизливими конотаціями, співзвучними зі *Sclavus* Гонсьоровського. (Одне зі значень польською *maska* — укр. *машкара, рило*, французької *masque* — укр. *ряджені*, а німецької *die Maske* (щоправда, у поєднанні з дієсловом *töten*) лише *посмертна (маска)*, тобто в розумінні Запольської, можна зробити висновок, те, що призведе до моральної, духовної, естетичної (але не фізичної) смерті.) У автора статті щодо цього можна побачити лише згадування, що

Запольська «власне так підписувала свої твори, зокрема і так звані "антиросійські"» [5, 119]. Також А. Шварц у побіжному коментарі до одноактної п'єси *«Цар їде»* стверджує, що в ній, як і в *«Угодовцях»* Гонсьоровського, своєрідним рефреном звучить думка, що «будь-які угоди з Росією є утопією; осіб, які стають на шлях пасивного опору панівному режиму належить шанувати, патріотичним обов'язком є продовження громадсько-культурної діяльності в рамках програми органічної праці, а спроби молодих радикалів застосовувати насильство даремні, бо найбільше призведуть до нових нещасть як для благородних особистостей, так і для усього народу, подібно до трагедії Січневого повстання» [5, 119–120].

Проте А. Шварц не наводить аргументів, що В. Гонсьоровський в унісон із Г. Запольською трактував угодовство із російською владою як утопію. Як зазначав дослідник творчості Вацлава Гонсьоровського Олександр Янішевський, письменник у повісті *«Угодовці»* не вдається до утопічності в її філософсько-утилітарному вимірі, як і до рецепції дискурсу *органічної праці* польської інтелігенції. Він нещадно критикував угодовство, але з позицій іманентно недоречної заміни *немирного* інструментарію боротьби за імплементацію ідеї національно зорієнтованої держави. Причому дискурс *немирної боротьби* як альтернативний згадуваному вище *органічної праці, малих справ, непомітної роботи* (який він, повторимо, не розглядав) не передбачає у нього соціальних буревіїв, як-то повстання, а, під впливом успішно-неуспішних діянь «Народної волі» передусім у Петербурзі, першого оприявлення провокаторської діяльності охранки (дегаєвщина), зосереджується на індивідуально-терористичній діяльності різного роду політичних угруповань анархістсько-соціалістичного штибу [4, 175–176].

Детальний аналіз політичного терору, якому слугували представники різночинної інтелігенції і який ґрунтувався на парадигмі аподиктичних суджень та висновків автора, було викладено Гонсьоровським пізніше, у 1908 році, у повісті *«Nihiliści»* (*«Нігілісти»)*, яка стала вершиною його публіцистичної творчості з погляду філософської глибини думок персонажів, профетичних візій само-

го письменника, політичних попереджень не лише Росії, а й усьому людству як такому. Проте на момент написання «*Угодовців*» він як свідомий представник польської, зокрема варшавської, інтелігенції, один із трендсеттерів *polskości*, був у стані болісних осмислень і порівнянь різних способів досягнення національно-політичної мети. Адже майбутній автор «*Нігілістів*» вже тоді замислювався над «хибною теорією поділу населення на активних "героїв" та пасивний "натовп", який очікує подвигів від "героїв"» [4, 175]. Присягнувши (як підданий) за станом на 1901 рік (рік другого видання «*Угодовців*») вже двом євразійським монархам, спостерігаючи за змінами суспільного життя російського хартленду після 1 березня 1881 року у вимірі від «Ванька, диявол, годі тобі панів возити — Государя розірвало на чотири частини» [2, 261] до «Боже, царя храни», незважаючи на Ходинську трагедію, читаючи у пресі про ознайомлювальні, від західного Варшавського «бастіону» до східних «жовтих морів» (на початок будівництва Транссибірської магістралі), поїздки імперією невпевненого у собі, закомплексованого рудобородого найправославнішого правителя, «Вацлав Гонсьоровський "через духовний світ Вєслава Земенського" намагався дати власну оцінку складній проблемі вибору шляхів й методів боротьби проти російського самодержавства» [4, 175–176]. Адже у 90-х роках XIX ст., в епоху «золотого віку» російського червінця, тобто певного суспільного затишшя, склалися умови для започаткування певних публічних полілогів з висловленням усіх аргументів і як наслідок певних конклюзій стосовно «небезпеки вбивств окремих представників правлячого класу для революційної теорії, оскільки індивідуальний терор гальмував ріст політичної самосвідомості та активності широких верств населення» [4, 175–176]. Новизни обміну думками додавало, що він вівся як від імені окремих незалежних індивідів, так і від імені особистостей, але в рамках вже політичних партій, що вибудовували свою пропагандистську діяльність на основах соціально-філософських вчень (наприклад, марксизму), а також від імені власне партій як неперсоналізованого колективу однодумців. Гонсьоровський саме й узявся за «*Угодовців*»

і угодовство як за важливу тему для вивчення, а потім, можливо, і для рекомендацій зацікавленим особам та групам у випадку виявлення цим інтелігібельним явищем однозначно позитивних наслідків як для людської моралі, так і для національної справи в цілому. Національно-визвольний дискурс у контексті діяльності *лівих* марксистських політичних партій — ось експериментальна концепція повісті «*Угодовці*». Саме в ній письменник намагався потрактувати ще «не виношене» заперечення індивідуального терору, який неминуче «вироджується у цинічну практику, де немає жодного натяку на гуманність чи повагу до особистості» [4, 175–176].

Проте угодовство виявилося нічим не краще за негуманні методи зміни навколишнього стану речей, з тією лише різницею, що фізично людина залишається неушкодженою. Але морально цілком спустошеною і розгромленою. «Гонсьоровський, у повній відповідності до життєвої правди, змальовує, як Вєслав Земенський, член Польської соціалістичної партії, йде сходинками власного осмислення суспільного життя. Автор очима свого героя бачить явну суперечність: з одного боку, слова про любов до ближнього як спонукальний мотив до боротьби з насильством, а з іншого відсутність цієї любові на ділі. Зневіра у соціалістичній ідеї і розуміння беззахисності людей перед всемогутністю державних чиновників слугують поступовому прозрінню молодого юриста. Збагнувши це, Земенський врешті пориває із соціалістами» [4, 175–176]. Після усіх перипетій угодовства варшавської інтелігенції з окупаційною адміністрацією, апофеозом якого став візит Миколи II на береги Вісли у 1897 р., Вацлав Гонсьоровський вустами Земенського висловлює «свою думку, з якої випливає, що автор і сам стоїть на роздоріжжі. Він не може відповісти на питання: так що ж таке соціалізм — це терор, провокації, руйнація особистості невідомо в ім'я чого? чи шляхетна ідея, яка втілюється у життя «чистими руками» й має на меті повну відповідність високоморальних запитів матеріальним можливостям членів суспільства?» [4, 175–176]. Національна мета, вплітаючись у соціалістичний контекст, детермінуючись утилітарними практиками членів політичних

партій, особливо керівних, губиться і зводиться нанівець, імплементація її стає неможливою. У цьому контексті варто наголосити, що вживання терміну *Sclavus* (безвідносно до автора) набувало мало не архетипічних конотацій по відношенні до демосу в контексті національно-патріотичного становища цілого народу.

Можна вважати, що обтяжене стількома додатковими прихованими смислами слово могло використовуватись під різними «масками» іншими письменниками подібних переконань. Про що зрештою стверджував Анджей Шварц, хоча без ширшого коментаря стосовно Ґабріелі Запольської, яка виступала під псевдонімом Юзефа Маскоффа, а через те її запідозрили в авторстві *«Угодовців»* через характерний псевдонім *Sclavus* [5, 119], вважаючи це ще одним її псевдонімом. Відомо, що автора памфлетної повісті, насиченої великою кількістю антисамодержавницьких, пропольських інвектив, розшукувала таємна поліція, внаслідок чого Вацлаву Гонсьоровському врешті довелося покинути російську зону Польщі. Тому слова про підозру треба віднести не до громадськості, а, передусім, до правоохоронних органів російської метрополії, бо, зважаючи на тяжіння до скандальної публічності письменниці, вона б, можна припустити, не була би проти зайвого інфоприводу привернути до себе увагу, байдуже, з яким закінченням. Проте А. Шварц також стверджував, що Запольська поспішила заперечити свою причетність до *«Угодовців»*, хоча і перебувала у своїй творчості у цей період у подібній тематиці, що є непрямим доказом небажання мати справу з російською поліцією. Щодо розуміння подальшого твердження дослідника стосовно начебто визнання Запольською свого авторства *«Угодовців»* («Письменниця, безумовно, заперечила своє авторство, хоча пізніше визнала його <…>» [5, 119], то його треба скореспондувати з неодноразово згадуваним вже вище фактом полісемантичного розуміння псевдоніму Юзеф Маскофф, яким Запольська підписувала свої твори антиросійської спрямованості. Лише церіднить її з Вацлавом Гонсьоровським та *«Угодовцями»*, але аж ніяк не доводить, що вона є авторкою цієї повісті-памфлета.

До того ж, якщо заглибитися у стилепорівнюваний аналіз, в «*Угодовцях*» є багато маркерів, індикаторів і, так би мовити, «сповіщень», які переконливо доводять авторство саме Вацлава Гонсьоровського. Передусім це: роки написання твору і виникнення підозр стосовно Запольської (у 1901 р. — році виникнення підозр – у «Польському слові» вийшло вже друге видання повісті, тоді як Гонсьоровський ще у 1899 р., після виходу першого видання у тому самому часописі, вже покинув підросійську Варшаву через загрозу арешту [8, 267]; заглибленість у психологію протагоністів повістей і романів у Гонсьоровського виконано швидше в імпресіоністичній манері (і внутрішній портрет Вєслава Земенського тут не є винятком), у той час як Марія-Габріеля Корвін-Пйотровська відзначалася експресіоністичним стилем зображення своїх героїв (особисті психологічні звички авторки відігравали тут першочергову роль); глибинно-філософська апеляція до загальнолюдських цінностей в усіх публіцистичних творах Гонсьоровського (найяскравіше у «*Нігілістах*», але і «*Угодовці*» вже привертали до себе увагу), натомість як для Запольської характерна більш соціальна сатира, що наближає її до журналістських публікацій, натомість профетичний візіоніризм червоною ниткою проходить крізь усі, публіцистичні і художні, твори Гонсьоровського (в «*Угодовцях*» це монологи Вашевича), у той час як Юзефа Маскоффа можна віднести до епігонів Еміля Золя на польських теренах, що зрештою визнавала сама Г. Запольська. Таким чином, підстав для здійснення окремих досліджень з приводу начебто ще одного «плагіату» Ґабріелі Запольської (після «*Малашки*») не існує, адже можна стверджувати про достатньо суттєві відмінності її авторської манери від аналогічної Вацлава Гонсьоровського, який був автором надзвичайно популярної наполеонівської Трилогії та художнім дослідником терористично-соціалістичних рухів Європи та Російської імперії і тут їх могло об'єднувати лише наявність полемічних, гостро викривальних соціально-політичних проблем, зокрема і питань тогочасного угодовства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анна Яніцька, Модерністка з Волині. Про творчість Ґабріелі Запольської. Монографія / пер. з пол. Ірини Шевченко; післямова Радишевський Р. П.. — Київ, 2017. — С. 15.

2. Краснов П. Н., *Цареубийцы (1-е марта 1881 года)*. — М.: Панорама, 1994. — С. 261.

3. Николай Гоголь, *Мертвые души*. — Москва, 1975. — С. 42.

4. Олександр Янішевський, *Вацлав Гонсьоровський: відомий і невідомий громадський діяч, белетрист, публіцист*. // Всесвіт. — 2003. — № 1–2. — С. 175–176.

5. Andrzej Szwarc, *Czy osoba publiczna może być apolityczna? Casus Gabrieli Zapolskiej. — Uniwersytet Warszawski*. — 2016. — S. 119.

6. Ewa Korzeniowska, *Twórczość dramatyczna Zapolskiej w latach 1895–1900*. — Pamiętnik literacki 47/3, 29-60. — 1956. — S. 16.

7. Halina Mazurek, *Konfrontacje rosyjsko-polskie w dramatach Gabrieli Zapolskiej*. // Acta Polono-Ruthenica XIX. — Olsztyn, 2014. — S. 111–118.

8. Ruszczyc M., *Sława, panie Wacławie!* // Polacy czasów niewoli / M. Ruszczyc. — Warszawa: Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, 1987. — S. 267.

REFERENCES

1. Anna Yanitska, Modernistka z Volyni. Pro tvorchist Gabrieli Zapolskoi. Monohrafiia [*The modernist writer from Volyn. About Gabriela Zapolska's works*] / per. z pol. Iryny Shevchenko; pisliamova Radyshevskyi R. P.. — Kyiv, 2017. — S. 15.

2. Krasnov P. N., Tsareubyitsy (1-e marta 1881 hoda). [*Kingslayers (1 of March 1881*] — M.: Panorama, 1994. — S. 261.

3. Nykolai Hohol, Mertvye dushy. [*Dead souls*] — Moskva, 1975. — S. 42.

4. Oleksandr Yanishevskyi, Vatslav Honsorovskyi: vidomyi i nevidomyi hromadskyi diiach, beletryst, publitsyst. [*Wacław Gąsiorowski: well-known and unknown public person, belletrist and publicist*] // Vsesvit. — 2003. — № 1–2. — S. 175–176.

5. Andrzej Szwarc, Czy osoba publiczna może być apolityczna? Casus Gabrieli Zapolskiej. — Uniwersytet Warszawski. — 2016. — S. 119.

6. Ewa Korzeniowska, Twórczość dramatyczna Zapolskiej w latach 1895–1900. — Pamiętnik literacki 47/3, 29-60. — 1956. — S. 16.

7. Halina Mazurek, Konfrontacje rosyjsko-polskie w dramatach Gabrieli Zapolskiej. // Acta Polono-Ruthenica XIX. — Olsztyn, 2014. — S. 111–118.

8. Ruszczyc M., Sława, panie Wacławie! // Polacy czasów niewoli / M. Ruszczyc. — Warszawa: Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, 1987. — S. 267.